

Nr 56

Av herrar Adolfsson och Lager, om inrättande av ett statligt förlag för skolböcker m. m.

(Lika lydande med motion nr 73 i Andra kammaren)

Stora insatser krävs i skilda avseenden för att fortast möjligt i praktisk verklighet omsätta den nya grundskolans målsättning. Det föreslagna nya gymnasiet och fackskolorna kommer att ställa ytterligare stora krav på insatser från de statliga myndigheternas sida, om de skall få den kapacitet i materiellt och pedagogiskt hänseende som eftersträvas. Till de stora frågorna i detta sammanhang hör en rationell och väl planerad utgivning av läro- och läseböcker, undervisningsmateriel i vidaste bemärkelse, apparatur för utnyttjande av de audivisueella hjälpmedlen, för den programmerade undervisningen, som ännu befinner sig på experimentstadiet, etc.

Redan 1946 års skolkommision underströk den stora betydelsen av riktig tillgång på böcker och annat arbetsmaterial för ett aktivt och individualiserande arbetssätt i den nya skolan. Den framhöll också, att åtgärderna för att förse skolorna med den för modern undervisning erforderliga materiel- och bokuppsättningen hör till de reformer, som bör föras ut i livet snarast. I propositionen angående reformering av den obligatoriska skolan m. m. (nr 54/1962) förklarade departementschefen att han delade skolberedningens uppfattning att man i samband med beslutet om de organisatoriska formerna »samtidigt måste skapa förutsättningar för den fortsatta utvecklingen av skolans inre arbete». I fråga om dessa förutsättningar framhöll skolberedningen läroboken som ett viktigt hjälpmedel och underströk att »en utveckling av läroboksbeståndet måste nu vara en primär uppgift». Det förklarades att »läroboken måste vidare kompletteras med läseböcker och bredvidläsningslitteratur» och att »nuvarande brist på lämpliga läroböcker m. m. i övnings- och yrkesämnen bör genom direkta statliga initiativ avhjälpas». Skolberedningen framhöll också nödvändigheten av statliga åtgärder för att »främja önskvärd omläggning och utveckling av skolboks- och skolmaterielproduktionen».

I utredningen om »Ett nytt gymnasium» (SOU 1963: 42), »Läroplan för gymnasiet» (SOU 1963: 43) och betänkandet om »Fackskolan» (SOU 1963: 50) behandlas även de stora nya behov som anmäler sig i frågan om hjälpmedel av olika slag, varvid bl. a. framhålles, att »gymnasiets arbetsformer och arbetssätt ställer en rad krav på de tryckta hjälpmedlen».

Utan att närmare ingå på detaljer i fråga om dessa nya behov kan sägas, att de statliga myndigheterna självklart bär ansvaret och måste svara för nödvändiga initiativ. Denna centrala fråga kan inte överlätas åt den privata företagsamheten och privatdrivna koncernföretag, även om dessa söker anpassa sin produktion efter skolmyndigheternas riktlinjer i fråga om läroplaner, läroböcker och annan undervisningsmateriel. Som en naturlig följd av den genomgripande omdaning av såväl den obligatoriska skolan som det gymnasiala skolväsendet, inbegripet yrkesskolväsendet, anmäler sig behovet av ett centralt statligt skolboks- och skolmaterieföretag. Som argument härför kan bl. a. anföras:

1. Behovet av en genomgripande omläggning och nyproduktion av läro- och läseböcker samt övriga hjälpmedel för undervisningen, varvid en samordning måste anses nödvändig.

2. Nödvändigheten av samlade initiativ och beredvillighet att göra omfattande ekonomiska insatser för att stimulera nyproduktionen av läroböcker och hjälpmedel i övrigt.

3. Kraven att läroböcker och undervisningsmateriel skall tillhandahållas kostnadsfritt, inte endast i grundskolan utan även på det gymnasiala stadiet, varför kostnaderna blir en omedelbar angelägenhet för stat och kommun.

Självklart måste de pedagogiska synpunkterna vara avgörande vid ståndpunktstagandet i denna fråga, men den ekonomiska sidan av saken kan inte förbises. Statens och särskilt kommunernas samlade kostnader för läroböcker till grundskolans och vissa andra skolors elever är mycket höga och stegras år från år genom den orationella utgivningsformen och oavbrutet höjda priser. Som exempel kan anföras att Stockholms stads kostnader enbart för läroböcker, därest de som tidigare skall ges gratis till eleverna i grundskolan, för 1964 beräknats till 5 miljoner kronor. En utvidgning av gratis läroböcker även till gymnasieeleverna och motsvarande kategorier, som är under utredning, kommer att väsentligt öka denna summa. Härtill kommer för förbrukningsmateriel (inom grundskolan) runt 3,5 miljoner kronor, åtskilliga hundratusen för audiovisuella hjälpmedel, upprustning av skol- och lärarbibliotek, försök med språklaboratorier etc. Över tiotalet miljoner kronor åtgår alltså på ett år av kommunala medel för läroböcker och övrig undervisningsmateriel i Stockholms stad. I Göteborg uppgick kostnaden 1962 till 2 miljoner kronor för läroböcker åt eleverna i grundskolan och vissa läroverk. Genomsnittliga årskostnaden per elev i grundskolan var i Göteborg kr. 65: 99 per elev år 1962 och utgör i Stockholm per låg- och mellanstadieelev kr. 22: 24 och per högstadieelev kr. 65: 74. Härtill kommer de statliga kostnaderna. En avsevärd stegring av kostnaderna har inträffat under senare år genom nytillkomsten av läroböcker och supplement av olika slag.

Det är sålunda, om problemet ses ur riksmåttstock, väldiga summor som

årligen omsättes för anskaffande av läroböcker, summor som kommer att stegras i mycket hög grad genom kraven på nyproduktion. Det är enligt vår mening orimligt att denna omfattande produktion, ännu större om även övriga hjälpmedel i skolarbetet beaktas, skall omhänderhas av privata förlagskoncerner, vars intresse av att göra produktionen profitabel får påverka utgivningspolitiken.

Vid många tillfällen har omvittnats, att det nuvarande systemet för läroboksutgivning medför fördyringar i olika avseenden. Statens läroboksnämnd medgav i yttrande till motion II: 623 vid 1962 års riksdag, att antalet titlar inom skolboksutgivningen kunde vara för stort, och vid andra tillfällen har framhållits, att skolboksförlagen stimulerat utbyte av läroböcker genom att presentera nya utgåvor med endast obetydliga och ur pedagogisk synpunkt oviktiga ändringar. Även skolöverstyrelsen har framhållit — i yttrande till ovan nämnda motion — att en svaghet består i »att sorteringen av läroböcker för visst slag av undervisning kan bli större än som är behövligt och lämpligt». I andra sammanhang har framhållits de betydande kostnader, som förorsakas kommunerna genom den här påtalade förlagspolitiken med många nyutgåvor med obetydliga ändringar, föga hållbara band etc. Den fördyrande effekten av att den statliga läroboksgranskningen sker först sedan en bok förelagts i korrektur har också påtalats. Förlagens extra kostnader för eventuellt avvisade läroböcker tas igen på andra, godkända böcker.

Frågan om läroboksutgivningen måste även ses ur kvalitativ synpunkt. En spekulativ läroboksutgivning kan inte vara till fördel för kvalitén. En samhällelig, väl planerad utgivning av omsorgsfullt valda läroböcker skulle bättre tillgodose kvalitetsintresset. Det kan visserligen hävdas, att en förbättring inträtt beträffande läroböckernas uppläggning och innehåll, men att mycket återstår att önska i detta hänseende framgår bl. a. av starkt kritiska synpunkter, som under senare tid framförts av Sveriges elevers centralorganisation och av kända kritiker i dagspressen, bl. a. i fråga om den bristande objektiviteten i läroböcker i kristendomsämnet och samhällskunskap.

Den väntade utvecklingen på det gymnasiala undervisningsområdet illustrerar problemets kvantitativa omfattning. Av ungdomarna i åldrarna 16—18 år bedriver nu 40 % studier utöver grundskolenivå. Gymnasieutredningen räknar med som en realistisk målsättning att omkring år 1970 kommer 30—35 % av en årskull 17-åringar att gå i gymnasiet och ca 20 % på övriga gymnasiala utbildningsvägar av teoretisk karaktär. Det kan antas, att om alla ekonomiska hinder för deltagande i undervisning över grundskolenivå undanröjes för envar, blir procentsatserna t. o. m. större än som gymnasieutredningen angett.

Den väntade utvecklingen på grundskolans och den gymnasiala undervisningens område nödvändiggör som redan anförts nya läroplaner, var-

till kommer de krav beträffande läroboksutgivningens omfång och kvalitet som de 2-åriga fackskolorna kommer att ställa.

Även om de privata skolboks- och skolmaterieförlagen i eget välförstått intresse startar en omfattande nyproduktion i anslutning till denna väntade utveckling, kvarstår med styrka argumenten för en samordnad, av samhället centralt ledd verksamhet på detta område såväl ur pedagogiska som ekonomiska synpunkter. Nödvändigheten av planmässighet i utgivningen av läroböcker och övrig undervisningsmateriel, kravet på garantier för god kvalitet och önskvärdheten att eliminera privata vinstsynpunkter och så långt möjligt hålla kostnaderna nere kräver enligt vår mening, att frågan om ett statligt läroboks- och skolmaterieförlag nu på nytt aktualiseras.

Ett samhällsägt företag behöver självfallet inte betyda något slag av likriktning. Genom att exempelvis utlysa pristävlingar och genom generösa villkor i övrigt kan ett statligt företag stimulera de mest kompetenta och pedagogiskt mest erfarna läroboksförfattarna att låta sina erfarenheter och kunskaper komma till uttryck för att få fram det bästa materialet i fråga om såväl läroböcker som övriga hjälpmedel.

Med stöd av det anförda föreslås,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamma åtgärder för upprättandet av ett samhällsägt förlag för skolböcker och annan undervisnings- och förbrukningsmateriel för grundskolan och de gymnasiala skolorna.

Stockholm i januari 1964

Gunnar Adolfsson

Fritjof Lager